

Архіваріус

Інформаційний вісник Державного архіву Тернопільської області

Сьогодні у випуску:

«ПАМ'ЯТЬ СЕРЦЯ»

Минуло 65 років як для мільйонів людей закінчилася одна із найжахливіших воєн в історії людства. Цій даті присвячена виставка «Пам'ять серця», що відкрилася в держархіві області.

>> 2 ст.

«ПРО НАЯВНІСТЬ ДОКУМЕНТІВ З ІСТОРІЇ ПОЧАЇВСЬКОЇ СВЯТО-УСПЕНСЬКОЇ ЛАВРИ»

Цього року минає 770 років з часу заснування видатної пам'ятки українського народу Почаївської Свято-Успенської Лаври.

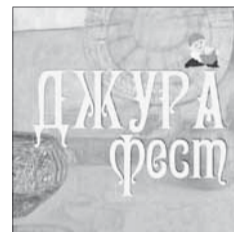
В Державному архіві Тернопільської області фонд Почаївська Успенська Лавра вважається найоб'ємнішим і найціннішим із фондів, що знаходяться на зберіганні.

>> 4 ст.

«ДЖУРА-ФЕСТ»

14 квітня 2010 року в приміщенні кінотеатру «Перемога» м.Тернополя відбулось урочисте відкриття Всеукраїнського книжкового фестивалю «Джура-фест».

>> 6 ст.

«ЛИСТИ З ФРОНТУ»

Наприкінці 2005 року понад двісті фронтових листів-реліквій було передано в Державний архів Тернопільської області працівниками військової комендатури.

>> 7 ст.

«ГОМЕР УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ ХХ ст.»

Уласа Самчука справедливо називають «Гомером українського життя ХХ ст.». Він створив неповторну художню панораму своєї епохи, показав рідний народ у часи великих випробувань.

>> 8 ст.

«КАРТИ ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ.»

Нещодавно Державний архів Тернопільської області поповнився військовими картами генерального штабу Червоної Армії, які відразу було включено у фонд «Колекція документальних матеріалів по звільненню Тернопільської області від німецько-фашистських загарбників».

>> 8 ст.

ХРОНІКА

17 лютого 2010р.

Надано цифрові копії документів і організаційно-методичну допомогу Галицькому інституту (м. Тернопіль) в організації виставки до 65-ої річниці визволення України від фашистських загарбників і Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років.

18 лютого 2010р.

Виступ директора Б.В.Хаварівського на відкритті виставки художниці Ганни Ткачик у Державному історико-архітектурному заповіднику в м. Збаражжі (Збаразький замок).

19 лютого 2010р.

Головним спеціалістом Оксаною Сулимою підготовлено виставку до 105-річчя від дня народження письменника У.Самчука «Улас Самчук. 1905-1987».

22 лютого 2010р.

У газеті «20 хвилин» надрукована стаття Л.Заморської «Рідкісні документи, що розповідають про життя і творчість Уласа Самчука, а також книги письменника, представлені на виставці в обласному архіві».

23 лютого 2010р.

Участь працівників держархіву області у презентації історико-документальної виставки «Зламани долі: комуністичний терор в Україні 1920-1950-х років» у Тернопільській обласній картинній галереї. Авторами експозиції є Міжнародний благодійний фонд «Україна 3000», Галузевий державний архів Служби безпеки України, Київська міська організація Всеукраїнського товариства «Меморіал» ім. Василя Стуса, Державний архів Тернопільської області.

25-26 лютого 2010р.

Участь Б.В.Хаварівського у розширеному засіданні колегії Держкомархіву України, присвяченому підбиттю підсумків роботи державних архівних установ у 2009 році та їх завдання на 2010 рік.

27 лютого 2010р.

Про діяльність архіву телеканалом ТТБ підготовлено і продемонстровано 20-хвилинний фільм «Моя професія» про роботу працівників Державного архіву Тернопільської області.

03 березня 2010р.

Проведено розширене засідання колегії держархіву області з порядком денним: а/. «Про підсумки виконання архівними установами області плану розвитку архівної справи за 2009р. та їх завдання на 2010р.»; б/. «Про роботу експертно-перевірної комісії (ЕПК) держархіву області».

ХРОНІКА

03 березня 2010р.

У газетах «Нова Тернопільська газета» та «Вільне життя» надрукована стаття К.Калуш «Перший день весни подарував тернополянам поживу для розуму і серця» (про репрезентацію картини Марії Ділай «Соломія Крушельницька» та представлення радіоїєси, присвяченої С.Крушельницькій, в прес-центрі «Вільного життя» 1 березня, а також про презентацію книги тернопільського літератора, заслуженого діяча мистецтв України Богдана Мельничука «Зламани мальви»). У культурно-мистецьких заходах взяв участь директор держархіву області Б.Хаварівський.

05 березня 2010р.

У газеті «Свобода» надрукована стаття про презентацію книги тернопільського літератора, заслуженого діяча мистецтв України Богдана Мельничука «Зламани мальви» – Т.Дігай «Зламани мальви» Богдана Мельничука». На презентації виступив директор Б.Хаварівський.

09 березня 2010р.

Урочисто відкрито виставку до 196-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка «Шевченкове Слово і Слава». Сюжети про відкриття виставки продемонстровані каналами TV-4, ІНТВ, ТТБ.

09 березня 2010р.

Працівники держархіву області взяли участь у покладанні квітів до пам'ятника Т.Г.Шевченку в м. Тернополі та творчому звіті майстрів мистецтв і аматорських художніх колективів Гусятинського району в ПК «Березіль», з нагоди 196-річчя від дня народження Кобзаря.

10 березня 2010р.

Підготовлено і відкрито виставку «Русалка Дністрова» в Тернополі» (до 100-річчя перевидання альманаху в Тернополі і в Україні).

10 березня 2010р.

Архівіст 1-ої категорії І.Я.Крочак, як автор взяв участь у відкритті фотовиставки «Краса, яка може зникнути» в Замку міста Тернополя (виставка присвячена архітектурним пам'яткам Тернопільщини). Держархів області є одним з організаторів виставки. Сюжет з виступом Крочака І.Я. продемонстровано телеканалом ТТБ, TV-4, ІНТВ, 5 канал.

10 березня 2010р.

У газеті «Місто» надрукована стаття про презентацію книги тернопільського літератора, заслуженого діяча мистецтв України Богдана Мельничука «Зламани мальви» – Т.Дігай «Зламани мальви» Богдана Мельничука». На презентації виступив директор Б.Хаварівський.

12 березня 2010р.

У газеті «20 хвилин» надрукована стаття Л.Заморської «В архіві – «Шевченкове Слово і Слава» (про відкриття виставки в держархіві області).

18 березня 2010р.

Участь директора Б.Хаварівського та архівіста 1-ої категорії І.Крочака у заходах по вшануванню пам'яті лауреата Нобелівської премії з літератури, уродженця м. Бучач Шмуеля Йосефа Агнона за участю внучки письменника Яель Блау (США).

Мал. Б.Хаварівського (1981р.)

ні, на пшеницю, жито, ячмінь, горох та вироби з них, а також на продукти тваринного походження, а 28 липня – розпорядження про здачу зареєстрованої зброї, автомобілів, мотоциклів та ін., врегулювання роботи пошти, фінансових організацій. Згідно з розпорядженням від 8 серпня 1941 року єврейське населення з центральних частин міста переселялося на околиці, а 10 серпня при уряді крайсгауптмана був утворений спеціальний відділ єврейських справ. Станом на 1941 рік у місті працювало понад 100 підприємств, концертне бюро, на гастролі приїжджав Львівський театр, працювали ресторани, готелі та ін. заклади. Починаючи з 1942 року були введені харчові картки та картки на хліб.

В кінці березня 1944 року розпочалася наступальна операція по визволенню міста військами 1-го Українського фронту під командуванням Г.К. Жукова. В ек-

Відповідно до постанови Наркомату Оборони про проведення мобілізації в західних областях військами 60-ої Армії у всіх визволених районах, починаючи з 13 березня 1944 року, розпочався призов чоловічого населення 1894-1926 років народження, для чого було створено 8 призовних комісій. Станом на 25 квітня 1944 року було призвано 48665 чол., з них 36893 українці, 11713 поляків, 59 чехів; станом на 25 червня 1944 року було призвано 129062 чоловіки. Проводилася також мобілізація дівчат-полячок у польську армію.

Згідно з постанови Військової Ради 60-ої Армії № 029 від 1 травня 1945 року цивільне населення відселялося з 25 км прифронтової смуги на період з 3 травня по 1 червня 1944 року. У прифронтовій смузі встановлювався спеціальний воєнний режим, цивільне населення віком від 16 до 55 жінок, а чоловіки до 60 років в приму-

заготівель.

Військам 1-го Українського фронту в травні 1944 року був виданий наказ про надання матеріально-технічної допомоги партійним і радянським органам в проведенні весняної сівби, згідно з яким з трофейних запасів виділялося насіннєве зерно ярових культур, солярка, а також люди з числа одужуючих, здатних працювати.

Згідно з донесення, передовими частинами 60-ої Армії, починаючи з 21 квітня по 1 травня 1944 року, у області засіяно 148 га землі, щоденно виділялося 800 чоловік і 1463 коней. Тиловими частинами радянської армії засіяно 3557 га земель у колгоспних та бідних селянських господарствах; працювало 1277 чоловік, виділено 15 тонн дизельного пального.

Селянами Великодєдеркальського району було зібрано 680000 крб. на будівництво танкової колони «Селянин Тернопільщини», жителями с.Цеценівка Великодєдеркальського району на власні збереження був побудований один танк, прихожанами м.Кременця було зібрано у церквах 26147 крб. на придбання саможідних установок.

За попередніми підрахунками 62462 наших земляків були вивезені на примусові роботи до Німеччини. До 25 січня 1945 року був розроблений перелік заходів для прийому громадян, які поверталися на батьківщину з німецької неволі.

За скупими архівними фактами і цифрами тисячі зруйнованих доль, смертей та людського горя. Ціною неймовірних зусиль було піднято із руїн наше місто, відбудовані села та відродилася земля. Про цей щоденний подвиг наших краян ми повинні пам'ятати.

Пам'ять серця

Стефанія КОВАЛЬ, начальник відділу Державного архіву Тернопільської області.

Минуло 65 років як для мільйонів людей закінчилася одна із найжахливіших воєн у історії людства. Цій даті присвячена виставка «Пам'ять серця», що відкрилася в держархіві області. Архівні документи, представлені в експозиції, висвітлюють період німецької окупації, визволення міста Тернополя та області військами 1-го Українського фронту, та вклад наших земляків у спільну перемогу над ворогом, а саме: початок відбудови народного господарства, зруйнованого війною, військову мобілізацію у ряди радянської армії, мобілізацію населення на відбудову народного господарства. Окремий розділ висвітлює вшанування пам'яті воїнів, полеглих в ході бойових дій.

Для тернополян війна розпочалася 8 липня 1941 року, коли німецькі війська увійшли в місто. Впродовж усього періоду окупації наші земляки мужньо несли на своїх плечах тягар воєнного лихоліття.

Вже 12 липня 1941 року міською управою був виданий указ, який зобов'язував власників будинків приступити до негайного прибирання домоволодінь та прибудинкової території, зареєструвати в бюро «Народної міліції» наявну трофейну зброю, мотоцикли, автомобілі та ін. Тимчасовою валютою, яка була в обігу, був радянський карбованець. Заборонялася спекуляція харчовими продуктами та промисловими товарами. 17 липня було видано розпорядження про заборону підвищувати ціни, понад встановле-

позиції другого розділу виставки представлений план наступальної операції, журнали військових дій 2-ої повітряної Армії, 302-ої стрілецької дивізії, зведення від радянського інформбюро про визволення міста, список осіб офіцерського, сержантського і рядового складу 117 гвардійської стрілецької дивізії, які загинули в боях при визволенні міста та поховані на його території, та інші архівні документи, які висвітлюють перебіг військової операції з визволення міста. 15 квітня 1944 року Тернопіль в ході важких боїв був визволений радянськими військами.

Німецький гарнізон чисельністю 16000 чоловік був повністю знищений, за винятком 2400 чоловік, які здалися у полон. Втрати бійців і офіцерів радянської армії були значно більші.

Як видно із донесення секретаря обкому КП(б)У, голови Тернопільського облвиконкому голові РНК тов. Хрущову М.С., секретарю ЦК КП(б)У тов. Коротченко Д.С. місту внаслідок бойових дій завдано значних руйнувань: в місті не залишилося ні одного цілілого будинку, з наявних раніше 72 будинків, в яких розміщалися обласні партійні та радянські організації, повністю зруйновано 26, інші потребують капітального ремонту. З загальної кількості комунальних будинків (3919) повністю зруйновано 1000 будинків, інші потребують також капітального та середнього ремонту. В місті зруйновані та виведені з ладу всі комунальні підприємства (електростанція, баня, два готелі), а також школи, лікувальні заклади, кінотеатри, підприємства зв'язку, вокзал та промислові підприємства, в зв'язку з чим обласний центр було перенесено у м. Чортків.

свому порядку мобілізувалося на відбудову зруйнованих будинків, мостів, автомобільних та залізничних шляхів.

Як свідчать архівні документи, у фонд радянської армії станом на 1 квітня 1944 року було заготовлено зерна 3500 тонн, 3000 тонн картоплі, 800 тонн м'яса, сіна і соломки 250 тонн. Обов'язковим рішенням виконкому Тернопільської обласної Ради від 31 серпня 1944 року заборонялася торгівля хлібом до виконання плану хлібо-

Домініканський Собор (нині катедра УГКЦ) зруйнований під час штурму міста. Весна 1944р.

Залізничний вокзал Тернополя після звільнення міста від німецьких військ. Весна 1944р.

Панорама м.Збараж

Збараж - відкрив сезон "Мандруємо замками Тернопілля"

Наталія ТАРНАВСЬКА,
(Газета, "20 хвилин").
фоторепортаж:
Ігоря КРОЧАКА,
Юрія КОЖІЯ (ДАТО).

Понад п'ять тисяч людей у неділю, 18 квітня, взяли участь у відкритті туристичного сезону на території Збаразького палацу.

Організатори запропонували гостям яскраву, насичену багатьма заходами програму. Як для маленького Збаража, зізнавалися місцеві жителі, вона була просто супер. Гості дійства побачили лицарські бої, турнір лучників, покатилися на кінному екіпажі, посмакували безкоштовними варениками і кашею з польової кухні, подивилися на вогняне шоу.

В рамках фестивалю також експонувалася фотовиставка «Краса, яка може загинути» підготовлена фотографом Державного архіву Тернопільської області Ігорем, а також працівниками національного заповідника «Замки Тернопілля», ДП «ОАСУ Подільська археологія», та Тернопільською обласною організацією українського товариства охорони пам'яток історії та культури. В експозиції фотовиставки представлені храми Тернопілля, замки, археологічні пам'ятки, що знаходяться на території краю.

У рамках тур-festu пройшов великий фестиваль загальноукраїнського рівня козацької пісні. Приїхали гості не лише з Тернопілля, а й артисти з Львівської, Івано-Франківської областей. Не відбувся лише широко рекламований політ на повітряній кулі.

Для наших сусідів, наприклад, хмельничан, подібні заходи уже традиційні, а от у нашій області таке дійство відбулося вперше. Вибір на Збараж в організаторів упав не випадково. Місто є дуже привабливим у плані туризму, а оскільки Національний заповідник "Замки Тернопілля" має у своєму складі понад десять замків і замково-паркових комплексів, то його керівництву, як кажуть, - і карти в руки.

Люди юрмилися біля наметів із морозивом і прохолодними напоями, милувалися і купували вироби народних умільців - на одній із паркових алей працювало містечко ремесел.

Про початок свята сповістили постріли гармат із замкових мурів.

Вдалому відкриттю туристичного сезону у Збаражі сприяла чудова весняна погода. Відтак місцеві жителі й гості міста почали сходитися до Замкової гори ще задовго до офіційного початку свята.

Багато людей прийшли подивитися на мистецтво ліплення вареників. У ньому вправлялися керівники будинків культури і клубів Збаражчини - загалом 15 майстринь. Вони зобов'язалися випікати і зварити на свято до п'яти тисяч вареників, і свою обіцянку виконали.

Перед початком: М. Лисевич, А. Маціпура, Б. Хаварівський

В'їзна вежа і міст замку «партер» свята

Лаштування брамиці шолома перед реконструкцією бою

Козаки на сцені

Реконструкція давньоруського бою

Залп гармат «вогняне шоу»

ХРОНІКА

23 березня 2010р.

Проведено заняття з підвищення кваліфікації для працівників архіву на тему: «Нові надходження до науково-довідкової бібліотеки держархіву області».

25 березня 2010р.

Урочисто відкрито виставку ікон Володимира Шерстія «Озветься й дерево любов'ю до Христа...».

06 квітня 2010р.

Директор Б.Хаварівський взяв участь у відкритті «Свята писанки» у Тернопільському краєзнавчому музеї.

13 квітня 2010р.

Підготовлено виставку до 66-ої річниці визволення м. Тернополя від нацистських загарбників «Пам'ять серця».

14 квітня 2010р.

За матеріалами виставки «Пам'ять серця» проведено екскурсію для учнів Класичної гімназії м. Тернополя та дані інтерв'ю журналістам газет «20 хвилин», «Голос України» та державного радіо.

15 квітня 2010р.

Участь працівників держархіву області в урочистостях до 66-ої річниці визволення м. Тернополя від нацистських загарбників, організованих облдержадміністрацією.

14-17 квітня 2010р.

Участь Державного архіву Тернопільської області у фестивалі української книжки «Джур-фест» у кінотеатрі «Перемога» (м. Тернопіль).

15 квітня 2010р.

Участь директора Б.Хаварівського у благодійній акції – даруванні книг учням Тернопільської школи-інтернату для слабочуючих дітей.

18 квітня 2010р.

Участь директора Б.Хаварівського у відкритті туристичного сезону тур-fest «Мандруємо замками Тернопілля» та відкритті фотовиставки «Краса, яка може загинути» (м. Збараж).

19 квітня 2010р.

Проведено заняття з підвищення кваліфікації на тему: «Негативний вплив мікроскопічних (пліснявих) грибів на стан збереженості документів та здоров'я людини».

20 квітня 2010р.

Участь директора Б.Хаварівського у відкритті музею народного художника України, нашого земляка Івана Марчука в с. Москалівка Ланівецького району.

22 квітня 2010р.

Проведено засідання колегії держархіву області з порядком денним:

- Про організацію роботи із зверненнями громадян;
- Про інформатизацію архівної галузі на Тернопільщині;
- Про стан охорони праці в Державному архіві Тернопільської області;
- Про підготовку та затвердження плану заходів з відзначення 65-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945рр.

Стефанія КОВАЛЬ,
начальник відділу Державного архіву Тернопільської області,
фото Ігоря КРОЧАКА.

Обліковується 8 215 одиниць зберігання, які, в основному, охоплюють період XVIII століття і до 1939 року.

Документи на державне зберігання надійшли у 1952 році із Віленського архівного відділу МВС Литовської РСР у кількості 7217 одиниць зберігання і 75 кг. розсипу. Пізніше у

цехах Почаївської гори поселилися монахи східного віросповідання.

До цього періоду відноситься і переказ про появу на Почаївській горі образу Пресвятої Богородиці у вогняному стовпі монаху Іоанну, який пас неподалік овець. Богородиця, в пам'ять осінення гори своїм благодатним покровом, залишила слід від правої стопи.

Велику роль у розбудові монастиря відіграла поміщиця Анна Гойська, яка у 1597 році подарувала йому поля, ліс, крі-

прукти Лаври від діяльності свічкового заводу, типографії лаври, цегельного заводу, виробництва сірого сукна в цехах лаври починаючи з 1803 року, відомості про виробництво пряжі в ткацьких фільварках (1842р.). Значний дохід отримувала лавра від сільського господарства. Є відомості про розміри посівних площ станом на 1840 р, річні звіти про доходи лаври за 1834 р, відомості про дохід з пасіки станом на 1841 рік.

Окрема група документів відображає період кріпацтва. На-

вання Євангелія на російській мові, 1863 р.

Цікавим є положення про типографію Почаєво-Успенської Лаври (1910р.). Рапорт типографа Лаври його преосвященству Антонію, архієпископу Волинському і Житомирському про потребу друкування на російській і слов'янській. Відомості про надруковані в 1844 році в типографії зображень святих, рішення духовного собору про друкування 5000 екземплярів російського букваря у 1834-1836, 1841-1842 роках, збереглися коректовані листи з проекту богослужбеного Євангелія на українській мові, 1933 р. Досить цікавий є перелік книг, надрукованих в лаврській типографії, складений у 1833 році.

Цікавими є документи про діяльність лаврської бібліотеки, архіву, архієрейського хору, археологічного музею, лікарні, військового госпіталю (1914)р.

Значне місце у фонді становлять документи про діяльність шкіл та училищ у Лаврі. Серед них - про відкриття при парафіяльних церквах шкіл для навчання сільських дітей грамоти і про основні книги, по яких слід проводити навчання (1848р.), звіти про роботу початкової церковної школи (1908 р.), відомості про матеріальне забезпечення Лаврської двохкласної школи (1914 р.).

Цікавими є відомості про відкриття училища при Лаврі для навчання дітей лаврських працівників віком від 9 до 13 років (1848 р.), списки дітей здібних до навчання в училищі (1848 р.). відомості про кількість учнів, які в ньому навчалися у 1881 році, заяви селян про прийом їх дітей в училище.

У фонді наявні такі цікаві відомості з історії української культури як надання давніх пам'яток для музею Київського університету святого Володимира та передачу у Київську духовну академію рукописів та стародруків для науково-дослідної роботи (1875-1876 рр.).

Зацікавлять дослідників розпорядження Волинської Духовної консисторії Духовному Собору Почаївської Лаври про збір пожертв на відновлення православної віри на Кавказі, 1860 р., відомості про збір коштів на спорудження в Тифлісі Собору Кавказької Армії в ознаменування закінчення Кавказької війни, 1865 р., указ протирея Хоми Корчинського про від-

правлення молебнів з нагоди взяття російськими військами турецької фортеці Поті, 1828 р., рішення Духовного собору Почаївської Лаври про збір пожертв на допомогу християнам, які постраждали від війни з Туреччиною, 1867 р., та військових моряків, які втратили майно під час осади Севастополя в 1854-1855 роках, указ урядового синоду про видачу братії бронзових медалей з нагоди закінчення війни 1853-1856 років, рішення Духовного Собору Почаївської Лаври про збір пожертв на будівництво пам'ятника Б.Хмельницькому у Києві, 1870 р. та надгробного пам'ятника Жуковському В.А., 1875 р.

Наявний у фонді особливо цінний документ, який засвідчує перебування на Кременеччині Т.Г.Шевченка у складі археографічної експедиції в 1846 році - це надання дозволу художнику Шевченку малювати види Лаври та її околиць.

Представлені копії російських, австрійських та пруських офіційних актів, що стосуються першого поділу Польщі, копії указів російської імператриці Катерини II та інші офіційні укази про приєднання ряду областей до Російської імперії в результаті поділу Польщі (1793-1795 рр.) та ін.

Серед документів періоду УНР «Положення про єпархіальні управління православної церкви на Україні», (1918 р.), розпорядження Директорії уряду УНР про поминання в богослужіннях УНР та українську народну армію, (1918 р.), прохання Духовного собору Почаївської Успенської Лаври до уряду УНР залишити недоторканим майно Лаври, (1918 р.).

З діяльністю Почаївської Успенської Лаври в радянський період можна ознайомитися, вивчаючи документи архівних фондів Уповноважений Ради у справах російської православної церкви при РМ УРСР по Тернопільській області та Уповноважений Ради у справах релігій при РМ УРСР по Тернопільській області. Наявні звіти про її діяльність за 1960-1978 роки.

Документи засвідчують, що Почаївська Успенська Лавра, її багатовікова історія - перлина в історії української культури, яка заслуговує на глибоке та об'єктивне вивчення та висвітлення.

Про наявність документів з історії Почаївської Свято-Успенської Лаври

Цього року минає 770 років з часу заснування видатної пам'ятки українського народу Почаївської Свято-Успенської Лаври.

В архівному фонді Почаївська Успенська Лавра, який по праву вважається найбільш цінним і найціннішим із фондів, що знаходяться на зберіганні в держархіві області.

1959 році надійшла одна справа із Львівського державного і з Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Львові надійшло ще 1285 одиниць зберігання і 8 кг. розсипу. Слід зазначити, що частина документів внаслідок непрофесійного підходу до проведення експертизи їх цінності, була втрачена.

Однією із найцікавіших справ у архівному фонді є «Короткі відомості про початок Почаївського монастиря і визначних подіях, які ознаменували його існування». Із акуратного рукописного тексту дізнаємося, що Почаївська обитель побудована на височині, складовій Карпатських гір на віддалі 24 км від повітового міста Кременець, історія не зберегла свідчень про час, коли тут вперше поселилися монахи-відлюдники, але з окремих документів, що зберігаються у фонді, можна встановити, що біля 1240 року у пе-

посних селян, а також кошти для заснування типографії. Єдиною умовою, яку вона висувала було те, що монастир завжди буде відноситися до східної церкви.

Як видно із «Опису Почаївської Успенської Лаври», який був наданий для друкування в книзі «Історія російської церковної ієрархії» (1841 р.) в історії Лаври можна виділити три періоди:

- період від початку існування монастиря, коли він належав православним монахам;
- період, коли монастир належав уніатським монахам Василіянського ордену;
- повернення Лаври у православ'я у 1831 році.

Лавра була не тільки могутньою релігійною структурою, але і відіграла велику роль у економічному та культурному житті держави.

Наявні рапорт і відомості про

явні ревізські реєстри кріпаків станом на 1833 рік, відомості про сплату панщини кріпосними селянами в маєтках лаври за 1839 р., облікові листи відпрацьованої панщини, сплати податків і недоїмок кріпаками сіл Комарівка, Березина, Старий Почаїв за 1842-1843 роки, лист Міністерства внутрішніх справ Київському, Подільському і Волинському генерал-губернаторам від 19 січня 1834 року з приводу надання відомостей про селян, які втікали від утисків і селилися в маєтках Лаври. Відомості про сплату селянами, які належали Лаврі, подушного 1840 р., а також відомості про втечі кріпаків, їх розшуки, повернення та віддання у солдати (1717-1839 рр.).

Важливе місце у фонді займають справи, що висвітлюють роботу Почаївської типографії. Документи охоплюють як василіянський період, так і період, коли Лавра підпорядковувалася православної церкві. Найцікавішими є рапорт Духовного Собору Почаївської Лаври єпископу Волинському і Житомирському про необхідність друкування букваря тиражем 100000 екземплярів (1891р.), рішення Волинської духовної консисторії про вшанування пам'яті Кирила та Мефодія, та, в ознаменування 1000 річчя створення одного з перших слов'янських алфавітів, друку-

Наталія БОДНАР,
начальник архівного відділу Тербовлянської райдержадміністрації,
фото Ігоря КРОЧАКА.

Серед гарної подільської природи, у мальовничій місцевості розкинулось село Зарваниця. Широкими долинами несе свої тихі води ріка Стрипа, що впадає в Дністер. З трьох боків село обступили невисокі гори, вкриті густим лісом. Багато

тись перед чудотворною іконою Пречистої Діви Марії і просити її допомогти, опіки і покрови.

Ікона Зарваницької Матері Божої є однією з найдавніших чудотворних ікон України. Її історія сягає XIII століття — часів татарського лихоліття.

Як розповів настоятель парохіального храму, у якому знаходиться ця чудотворна ікона, отець Володимир Топоровський, нападаючи на міста і села країни, татари вбивали старших людей, а молодих і дітей забирали в ясір. Деяким щастило втечу у ліс чи

перед Нею на коліна, підносячи вгору руки. Вона, усміхаючись, подала йому свій омофор і ним підвела його на ноги. Чернець прокинувся і побачив ясний ранок. Довкруги прекрасна левада, річка, зелений ліс, а в ньому щебетання пташок. Усе це видавалося йому неймовірним після страху, довгої мандрівки та переживань у татарській неволі. Розглядаючись навкруги, побачив недалеко на поляні ясне мерехтіння. Підійшов туди й побачив джерело, а над ним ікону Матері Божої з маленьким Ісусом на руках.

будував церкву на місці, яке зараз називають «Білий камінь». За довгі роки тисячі людей побували в цьому святому місці і бачили багато чудес.

Заходами пароха Зарваниці о. П. Мандичевського (1867,) відбулась урочиста коронація ікони. Папа Пій IX надав їй відпустового значення. Відпуст починався кожного року в день св. Юрія (6-го травня) і тривав до св. Покрови Пресвятої Діви Марії (14-го жовтня). Художник П. Холодний реставрував її та виготовив копію.

Після 1945 р. радянська окупаційна влада відпуст заборонила. Та ніщо не могло перешкодити паломництву прочан до чудотворного місця. В роки більшовицьких гонінь кордони міліції намагались припинити потік вірних, яких вела сюди потреба спілкування з Господом. Після другої світової війни довгі роки місцеві жителі П. Деркач і Ю. Монастирський переховували Чудотворну Ікону, щоб та не потрапила до рук «воюючих атеїстів». 1988 року її передали до Зарваницького храму Пресвятої Трійці. Відтоді у

Зарваниці відбуваються багатолюдні прощі.

Нині Зарваниця розростається, набуває обрисів європейських релігійних столиць (її вже сьогодні називають Українським Люрдом). На чудотворному місці — духовний центр із собором Зарваницької Матері Божої. Під час офіційного візиту в Україну в червні 2001 Папа Римський Іван Павло II помолився перед іконою в церкві на Аскольдовій могилі у Києві, куди святиню привезли з нагоди урочин. Ще одну Божу Матір Зарваницьку відтворив у Філадельфії (США) живописець П. Андрусів; 1973 року її освятив митрополит Йосип Сліпий.

На цьому історія ікони не закінчується, а продовжується неодноразовими явленнями Пресвятої Богородиці людям, які просили у молитвах допомоги. І вони спершу з надією, а пізніше з вдячністю щороку йдуть до прощі, долаючи сотні і тисячі кілометрів, а дехто іде із-зі океану, аби поклонитися Матінці Божій за її милосердя....

Наша чудотворна святиня

Зарваниця має свою давню історію. Археологічні знахідки засвідчують, що людські сліди на цих теренах сягають кінця мідно-кам'яного, початку бронзового віку. Неподдалік цвинтаря місцевий краєзнавець Роман Охоцький натрапив на кам'яну гробницю, що мала п'ять тисяч років. З історичних документів - гродських і земських актів - відомо, що Зарваниця існувала вже у дванадцятому столітті, тобто, за княжої доби. А ось перша історична згадка про Зарваницю датується 1458 роком. За народними переказами, з появою чудотворної ікони Божої Матері село отримало свою сучасну назву з 1240 року. Отже, цього річчя відзначаємо 770-річчя ікони Зарваницької Божої Матері.

різноманітних дерев, печер і каньйонів утворили своєрідний пейзаж. Зарваниця знаходиться на віддалі 18 км від Підгайців, 40 - від Тербовлі, 22 км - від Бучача.

Село з давніх-давен славне і знає завдяки чудотворній іконі Божої матері не тільки у Галичині, а й у всьому світі. Кожного року приходять сюди тисячі паломників, аби помоли-

степ рятуватися від смерті чи неволі. Переказ розповідає, що після зруйнування Києва татарами в 1240 р. одному монахові пощастило втекти з неволі. Днями й ночами мандрував він на захід. Виснажений і втомлений довгою мандрівкою, впав на землю і заснув твердим сном. Вночі приснилося йому диво: Мати Божа в оточенні янголів зійшла до нього. Він упав

Саме вона у сні подала йому омофор.

Чернець, пригадавши сон, клякнув перед іконою і помолився.

Постановив далі не тікати, бо зрозумів свою місію. Близько джерела побудував каплицю, в якій примістив ікону Матері Божої. Пізніше недалеко від каплиці побудовано монастир, а біля нього постала оселя, яку чернець назвав Зарваниця. Це на згадку, що своєю появою Матір Божа, зарвала його у сні.

Люди почули про чудесне зцілення монаха і почали приходити звідусіль з надією на видужання. В щирих молитвах просили заступництва у Матері Божої. Слава про Зарваницю рознеслась по всій Галичині і Поділлі. Навіть є історичні згадки, що князь Тербовлянський Василько, побувавши у Зарваниці, став здоровим після тяжкої недуги. На знак подяки він по-

Намистинки від Володимира Демчишина

Ігор КРОЧАК,
(фото автора)

15 березня свято зустрічі з книгою влаштував для педагогів та учнів обласної школи для дітей із зниженим слухом тернопільчанин Володимир Демчишин. Щойно випустивши збірку віршів для дітей «Сонячне намисто», він подарував частину тиражу юним читачам. Вони із захопленням прийняли барвисту книжку, яку прекрасно проілюструвала Світлана Костишин. До акції долучився директор Державного архіву Тернопільської області, заслужений працівник культури Укра-

їни – Богдан Хаварівський, який подарував видання із серії «Корінь і крона» та діаспорну літературу для дітей школи. Науковий редактор «Тернопільського енциклопедичного словника», заслужений діяч мистецтв України Богдан Мельничук презентував збірку своїх новел «Зламани мальви». А отаман Тернопільського обласного товариства всеукраїнської громадської організації «Українське реєстрове козацтво», генерал – майор Сергій Білий пообіцяв, що козаки візьмуть шефство над дітьми з цієї школи.

«Джура-фест»

Ігор КРОЧАК,
(фото автора)

14 квітня 2010 року в приміщенні кінотеатру «Перемога» м.Тернополя відбулось урочисте відкриття Всеукраїнського книжкового фестивалю «Джура-фест», організованого тернопільським видавництвом «Джура» – директором Василь Ванчура та органами обласної та міської влади. Державний архів Тернопільської області серед видавців з усієї України представляв директор Богдан Хаварівський. Держархів Тернопільської області окрім випуску своєї серії «Корінь і крона» співпрацює з багатьма тернопільськими видавництвами, у проектах, що висвітлюють історію Тернопілля. Серед визначних видань можна назвати «ТЕС» (Тернопільський енциклопедичний словник) (видавництво «Збруч»), «Протичовновий корвет «Тернопіль»» (видавництво «Астон»), «Симон Петлюра і Тернопільщина», «Архіви Тернопілля» (видавництво «Терно-граф») і інші. У серії «Корінь і крона» ДАТО представлені «Родина Качалів в історії Галичини», «Герби Львівських владик в Унії з Римом (1667-2007)», «Молодий нащадок Прометея: спогади, статті,

матеріали про Степана Будного» та інші. З видань ДАТО попередніх років на фестивалі були представлені «Богославень: духовна поезія західноукраїнських авторів», «Хто пожав «Бурю»? Армія Крайова на Тернопіллі 1941-1945рр.», «Міська ге-

ральдика Тернопільщини». На урочистому відкритті виступили голова облдержадміністрації Ярослав Сухий, голова Тернопільської обласної ради Олексій Кайда, тернопільський міський голова Роман Заставний.

Ярослав Сухий - голова Тернопільської облдержадміністрації біля стенду Держархіву області

Рішення Колегії Державного архіву Тернопільської області

Про організацію роботи із зверненнями громадян

Заслухавши і обговоривши доповідь головного спеціаліста відділу інформації та використання документів держархіву Тернопільської області Самборської Н.В., колегія відзначає, що виконання звернень, спрямованих на соціальний захист та забезпечення прав громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства як на території України, так і за її межами, а також задоволення інтересів населення, пов'язаних із доступом до архівної інформації, займають провідне місце в роботі держархіву області. Особлива увага приділяється виконанню запитів, з якими звертаються ветерани війни та праці, інваліди та інші непрацездатні особи, а також особи, які постраждали на Чорнобильській АЕС, багатодітні сім'ї, одинокі матері. Звернення громадян, які мають встановлені законодавством пільги, розглядаються у першочерговому порядку.

У 2009 році держархівом області виконано: 590 запитів громадян соціально-правового характеру (468 із позитивним результатом), з них 352 запити про

підтвердження трудового стажу для призначення пенсій (з них 310 позитивних); 1200 тематичних запитів (560 із позитивним результатом); 78 генеалогічних запитів (19 із позитивним результатом); 76 запитів для підтвердження римо-католицького віросповідання (польської національності) (з них 54 позитивних). Кількість звернень громадян порівняно із 2008 роком зменшилась на 7%.

У першому кварталі 2010 року держархівом області виконано 402 звернення громадян, з них 307 позитивних. Через облдержадміністрацію надійшло 2 звернення. Помітно збільшилась кількість запитів про підтвердження трудового стажу, в тому числі від іноземних громадян. У першому кварталі 2010 року виконано 115 запитів про підтвердження трудового стажу (98 позитивних), з них 11 від іноземних громадян. Для підтвердження римо-католицького віросповідання (польської національності) – 20 заяв, з них 13 – позитивні. Зростає кількість тематичних запитів, порівняно з 2009 роком – на 53%. Тематичних запитів виконано 224

(140 із позитивним результатом). У випадках відсутності документів в архіві, або відсутності відомостей про громадянина у документах – усім заявникам надані рекомендації куди звернутися за необхідними документами.

У 2009 році запити громадян виконувались без порушень термінів. Скарг щодо прийому громадян, виконання їх звернень, надання архівних довідок не надходило. Керівництво, спеціалісти архіву надають консультації начальникам архівних відділів райдержадміністрацій, міської ради щодо роботи із зверненнями громадян. Особистий прийом громадян керівництвом держархіву області здійснюється відповідно до графіку, затвердженого 11 червня 2009р. (наказ №64). Інформація про часи роботи архіву, прийом заяв (графік затверджено наказом від 30 вересня 2009р. №107) та ведення прийому громадян розміщена у вестибюлі архіву.

Продовжувалась робота із поповнення картотеки установ по документах із особового складу.

Робота із запитами і зверненнями громадян аналізується що-

квартально. Аналітичні доповідні записки щодо роботи із запитими фізичних і юридичних осіб складаються щоквартально і подаються у відділ роботи із зверненнями громадян облдержадміністрації.

Враховуючи зазначене, з метою подальшого розвитку архівної справи в області, колегія

В И Р І Ш У Є:

1.Директору Державного архіву Тернопільської області (Хаварівський Б.В.) забезпечити:

- неухильне виконання Закону України «Про звернення громадян», указів Президента України, актів Кабінету Міністрів України та інших нормативних документів та доручень вищих органів влади;

- постійний контроль за вчасним виконанням запитів, що надходять від громадян України, зарубіжних установ та іноземних громадян;

- щоквартальний розгляд та узагальнення відомостей про роботу із зверненнями громадян;

- розгляд стану роботи із запитими і зверненнями громадян на засіданні колегії не рідше одного разу на рік;

- надання методичної допомоги архівним відділам райдержадміністрації у створенні трудових архівів;

- вирішення питання програмного забезпечення роботи із зверненнями громадян.

2.Відділу інформації та використання документів (Коваль С.М.):

- забезпечити якісне і своєчасне виконання звернень громадян;

- надавати методичну допомогу архівним відділам райдержадміністрацій з питань виконання запитів соціально-правового характеру, тематичних, генеалогічних та інших видів запитів;

- продовжити роботу із доповнення та вдосконалення науково-довідкового апарату та розпочати створення електронних баз даних на найбільш запитувані масиви документів, документи з особового складу.

3.Начальникам архівних відділів райдержадміністрацій забезпечити:

- якісне і своєчасне виконання запитів громадян;

- виконання запитів та надання архівних довідок громадянам без відхилень від «Основних правил роботи державних архівів України»;

- надання методичної допомоги працівникам трудових архівів у виконанні запитів громадян.

4.Контроль за виконанням рішення колегії залишаю за собою.

Голова колегії

Б.В. Хаварівський

Секретар колегії

Т.В. Фурдак

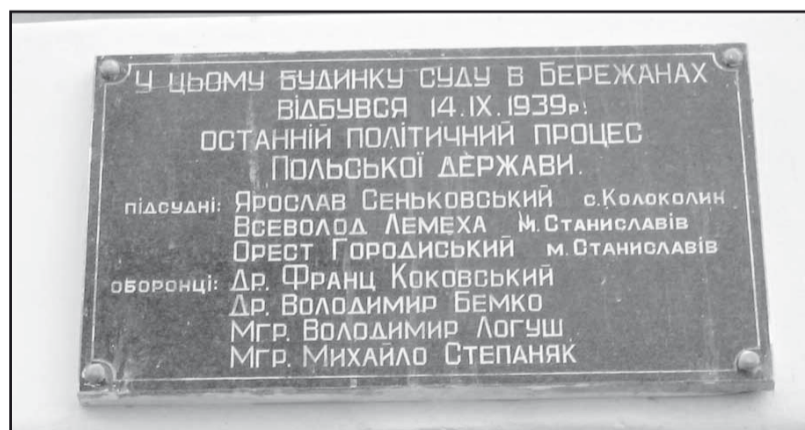
Ім'я Франца Коковського належить до тих, хто повертається із вимушеного забуття

Марія РОМАНИШИН, головний спеціаліст Державного архіву Тернопільської області.

Особливо багато для повернення імені Франца Коковського (17.03.1885-09.09.1940), поета, прозаїка, перекладача, етнографа, журналіста, уродженця м.Бережани Тернопільської області, зробив львівський вчений Нечиталюк М.Ф. Він видав у 1999 році книжку: Франц Коковський «Остання молитва» у видавництві «Край» (Львів).

Крім того, у державному архіві Тернопільської області на зберіганні є архівно-кримінальна справа Коковського Франца Михайловича, передана управлінням Служби безпеки України. У бібліотеці держархіву є статті Коковського Ф., опубліковані у журналах «Життя і знання», «Рідна школа», «Наша батьківщина» за 1930-1939 роки.

Професор Нечиталюк М. передав в архів машинопис упорядкованого однотомника творів Коковського Ф. «Молитва за

Франц Коковський на меморіальній таблиці колишнього будинку крайового суду в Бережанах.

Україну. Вибрані твори». Тут, зокрема, зібрано ранню лірику (1900-1905); збірки: «Сердечні струни» (1906), «Настрої» (1909), вступне слово Богдана Лепкого, «Малим друзам» (1909); «З рукописної спадщини»; «Історичні оповідання для дітей»; «Дитячі оповідання про січових стрільців»; з книги «Сірі герої»; «Веселі оповідання»; «За землю. Лемківська повість», передмова Богдана Лепкого; драматичний твір «Дві сили»; «Публіцистика. Критика. Етнографія (спогади, статті, нариси). Автор вступної статті до видання «Я мріяв про щас-

тя свого народу», укладач текстів, доктор філологічних наук, професор Нечиталюк Михайло.

Також передано світлини: Коковського Франца (1885-1940); Лепкого Б., о. Бачинського Е., дружини Маковея О. в с.Жуків Бережанського району (1936) та його племінниці Сохацької Романії Володимирівни (м.Бережани).

Книга запланована до видання у 2010 році у серії «Корінь і крона». Хто має документальні матеріали про Коковського Франца просимо передавати до Державного архіву Тернопільської області.

Музей художника з світовим ім'ям відкрито в рідному селі

У селі Москалівка Лановецького району, де народився Іван Марчук, народний художник України, лауреат Національної премії ім. Т.Г. Шевченка, відкрито його меморіальну кімнату-музей.

В урочистостях, які відбулися 20 квітня, з цієї нагоди взяли участь представники обласної та місцевої влади, творчої інтелігенції, земляки видатного художника.

Право перерізати стрічку, як символ початку роботи кімнати-музею, доручили самому ж Іванові Марчуку.

Сам Іван Марчук сказав: «З хвилюванням і душевним трепетом перебуваю сьогодні тут,

у рідному селі, серед близьких і знайомих мені людей. Зворушений сьогоднішньою подією».

До експозиції, яка розміщена в кімнаті, на другому поверсі місцевої загальноосвітньої школи, увійшли кілька картин, написаних рукою майстра, його особисті світлини, які відображають різні періоди життя митця.

Директор Державного архіву Тернопільської області у своєму виступі подякував художнику за 30-річну дружбу, за картини, подаровані архіву, а також за постійне поповнення особистого фонду. Шкільній бібліотеці передано книги, видані у серії «Корінь і крона» держархівом області.

Хліб-сіль дорогому гостю – Івану Марчуку

Дарія НИСКОКЛОН,
начальник архівного відділу Підгаєцької райдержадміністрації

Винним себе не визнав!

В грудні 1934 року всі засоби масової інформації тодішнього Радянського Союзу сповістили, що 13-15 грудня виїзна сесія Військової колегії Верховного суду СРСР в Києві під головуванням сумнозвісного Василя Ульріха розглянула справи 37 осіб. Цей суд встановив, що більшість обвинувачених мала завдання вчиняти на території України терористичні акти.

Із тридцяти семи приречених – двадцять вісім засуджено до розстрілу і вирок виконано, а дев'ять осіб... виділено на додаткове дослідження. Це означало, що їх розстріляють пізніше або вишлють в концтраки, звідки вони живими також не вийдуть.

Серед тих дев'яти осіб був і Юліан Олександрович Бачинський, відомий український громадсько-політичний діяч, публіцист, автор багатьох публікацій, з-поміж яких найвідомішими є його твори "Україна невільна" та "Українська імміграція в З'єдинених Державах Америки". За оцінками науковців остання не втратила своєї наукової вартості, що в цій обширній соціологічно-історичній праці вперше описано релігійне, соціально-економічне, політичне та культурне життя українських емігрантів кінця XIX – початку XX століття.

Народився Юліан Бачинський 28 березня 1870 року в селі Ново-

сілка, що на Тернопільщині, в родині священника. Його батько був радником при митрополиті Андрєї Шептицькому. Здобував Бачинський вищу освіту, студіюючи право у Львівському і Берлінському університетах. З молодих років він зацікавився політикою, був одним із організаторів і у 1890-1907 роках ввійшов до центрального керівництва української Радикальної партії.

З метою дослідження життя української еміграції у 1905 році Юліан виїжджає до США і Канади. Після повернення до Львова (грудень 1906 року) він, протягом наступного року, підготував до друку два томи своєї праці про українську еміграцію. Однак вибух першої світової війни завадив виходу повного видання і світ побачив лише перший том.

З 1915 до 1918 року Юліан Бачинський перебував на службі в тилу австрійської армії. У 1919 році Уряд Української Народної Республіки призначає його радником Дипломатичної місії у Вашингтоні. Ось як згадував про це він сам: "Про це мене оповістили у Станіславові. З місією я не поїхав, оскільки, мав бажання особисто побувати в Києві, щоб на місці зорієнтуватись у подіях. В зв'язку з тим, що Київ на той час був зайнятий більшовиками, я із Станіслава поїхав до Відня, де перебувала місія на чолі з Гали-

цинським. Доїхавши до Копенгагена, ми одержали повідомлення уряду УНР про зняття Галицинського з посади голови місії й призначення мене замість нього".

Юліан Бачинський повернувся в Україну в 1932 році разом з донькою Оленою. Це був маловідомий період його життя. Незабаром Бачинського заарештували.

Незаперечним є той факт: Бачинський мав радянофільські ілюзії. Він визнавав, що для України найбільш прийнятною є Радянська система, що Україна є провінцією Російської Радянської республіки, а не рівноправною з нею республікою, що необхідно вести роботи за більшу самостійність України, за те, щоб КП(б)У не входила до складу ВКП(б), а увійшла б самостійною секцією до III-го Інтернаціоналу на таких же умовах, як увійшли інші республіки (чеська, польська, німецька та ін.)

Однак і ця, за Бачинським, "дозована" самостійність при його загальному і щирому радянофільстві в той час не могла не викликати підозри у комуністичного режиму. 6 листопада 1934 року Юліан Бачинський був заарештований.

9 листопада 1934 року оперуповноважений 2-го відділку Секретного політичного відділу Управління державної безпеки НКВД УРСР по Харківській області Бордон підписав постанову,

з якої випливало, що Бачинський є членом терористичної організації, заарештований за пропозицією СПО НКВД УРСР. Проти нього було висунуто обвинувачення в участі у "вновь організованом Всеукраїнском центре контрреволюционной, националистической организации ОУН-УВО, ставящей своей целью свержение Советской власти в Украине".

Варто зауважити, що мова йшла не про загальновідому ОУН-Організацію Українських Націоналістів, а про вигадане в НКВД "об'єднання українських націоналістів".

Найгіршим для Бачинського було те, що свідчення проти нього подали люди, яких він давно знав і які знали його. Та з самого початку, з моменту арешту, як засвідчують документи, він обрав тверду лінію поведінки, відкидаючи всі обвинувачення на свою адресу. Юліан був людиною відвертою і міг дозволити собі таку відвертість як людина не заангажована в якусь групу чи організацію. До того ж його відомості можна було легко перевірити раніше зібраними свідченнями, - хоч все свідчило про те, що Бачинському немає що приховувати.

Але тоді, у 1934-1935 роках, псевдосвідчення все-таки спрацювали. 19 лютого 1935 року Бачинський одержав "Протокол пред'явлення слідства". Після

ля чого заявив: "Я все розповів в процесі слідства. Додати нічого не маю. Винним себе не визнаю."

В лютому 1935 року начальником Секретно-політичного відділу УГБ НКВД Б. Козельським було затверджено обвинувачувальний висновок у справі Ю. Бачинського.

Військовою колегією Верховного суду СРСР під головуванням все того ж В. Ульріха Бачинського було засуджено до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

На жаль, поки що немає достовірних відомостей про останні роки життя Ю. Бачинського. Єдине, що можна стверджувати на основі доступних документів: він помер у виправно-трудовому таборі 6 червня 1940 року. Пішов із життя не схиливши голови перед системою, яка з емігрантської далечі здалася йому прийнятною.

Ми ніколи не знаємо, про що він думав перед смертю, але точно відомо, що він не вчинив нічого, за що заслуговував на позбавлення життя. Це було офіційно засвідчено у жовтні 1957 року, коли Бачинський був реабілітований "по вновь откритымся обстоятельствам".

Надто запізнена реабілітація. Та й ніяких "обставин" відкривати не треба було. Їх відкрив ще сам Юліан Бачинський, не давши зламати себе, не визнавши своєї "провини".

Листи з фронту

Марія РОМАНИШИН,
головний спеціаліст
Державного архіву Тернопільської області.

Наприкінці 2005 року понад двісті фронтів листів-реліквій було передано в Державний архів Тернопільської області працівниками військової комендатури. Листи здебільшого датовані 10-26 червня 1941 року. Солдати писали їх, як правило, олівцем, рідні - чорнилом. Форми вісточок найрізноманітніші: хтось використовував для їх відправлення стандартні конверти, хтось ці конверти робив власноруч, скріплюючи їх скріпкою, невеличкими цвяшками чи прошиваючи ниткою, а хтось згортав свій лист у трикутник. Є гарно розмальовані аркуші, дехто до рукописів додавав світ-

лини, три чи п'ять рублів і навіть засушені квіти.

Листи писані різними мовами. На поштових штемпелях назви населених пунктів не лише України (крім Західної), а й більшості республік колишнього Радянського Союзу - Росії, Литви, Латвії, Азербайджану, Грузії, Білорусії Татарстану та ін. Кореспонденції заадресовані не лише воїнам, які служили у Тернополі чи у райцентрах області (Чорткові та Теревовлі), але й у Львові, Раві-Руській, Заболотіві (тепер Івано-Франківська область), у білоруському Бресті. Війна так і не дозволила, щоб адресати отримали довгоочікувані новини.

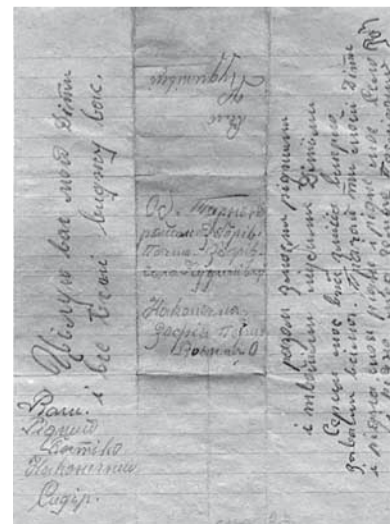
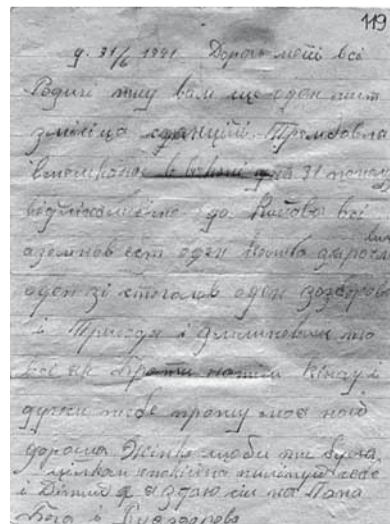
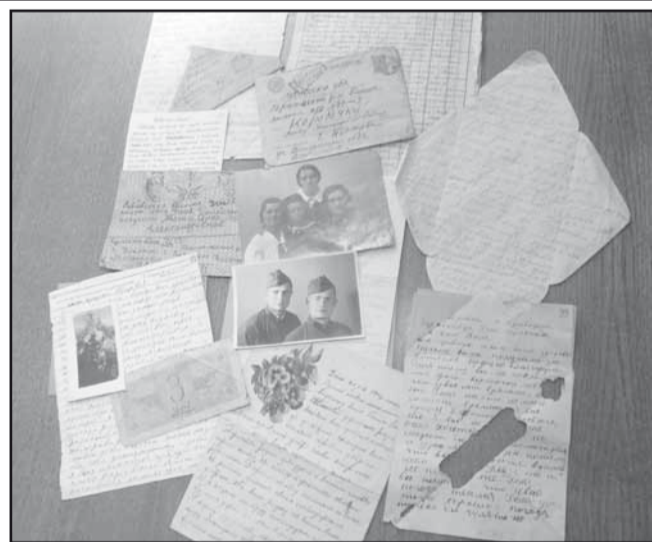
У 2008 році сформовано доповнення до фонду «Колекція документальних матеріалів по звільненню Тернопільської області від німецько-фашистських

загарбників» (Р-2004).

Після цього колишні листи стануть відомі широкому загалу. Бо ця кореспонденція-літопис розповість про життя людей у грізні сорокові роки минулого століття: їх переживання, сподівання, тверду віру у швидку перемогу та щасливе майбутнє. Тепер наше головне завдання - донести ці останні непрочитані листи-вісточки до дітей, внуків, правнуків колишніх воїнів.

Серед листів є один лист адресований в с.Кудинівці Зборівського району Тернопільської області Наконечній Зофії від чоловіка Наконечного Сидіра з Теревовлі датований 31 червня 1941 року.

В 2008 році російський телеканал «Звезда» на основі даних листів відзняв телепрограму «Три письма».

«Гомер українського життя ХХ ст.»

Оксана СУЛИМА,
головний спеціаліст Державного архіву Тернопільської області.

Уласа Самчука справедливо називають «Гомером українського життя ХХ ст.». Він створив неповторну художню панораму своєї епохи, показав рідний народ у часи великих випробувань. Сам митець у передмові до одного зі своїх творів писав: «Хочу бути літописцем українського простору в добі, яку сам бачу, чую, переживаю».

Улас Олексійович Самчук народився 20 лютого 1905 року в с. Дермань на Рівненщині. У 1913 році родина Самчуків переїхала в с.Тилявка сучасного Шумського району. В 20-их роках майбутній письменник навчався в Кременецькій гімназії. В 30-их роках друкується на сторінках українських часописів «Студентський шлях» (Львів), «Літературно-науковий вісник» (Львів, Тернопіль), «Дзвони» (Львів), «Самостійна думка» (Чернівці). В 1941-1942 рр. був головним редактором газети «Волинь». У 1945-1948 роках жив у Німеччині, а в 1948 році виїхав до Канади, де й проживав до останніх днів.

9 липня 1987 р. Улас Самчук помер у м. Торонто.

У Держархіві Тернопільської області експонувалася документально-книжкова виставка, приурочена 105-й річниці від дня народження українського письменника і громадсько-політичного діяча Уласа Самчука. Основу експозиції склали документи архівних фондів: Кременецька приватна українська гімназія, Кременецьке повітове товариство «Просвіта» та особових фондів Гаврила Чернихівського, Василя Дідюка.

Виставка сформована з кількох розділів: до-

кументи біографічного характеру; перші публікації творів; діяльність у період окупації; видання творів; документи про вшанування пам'яті письменника.

У першому розділі експонувалися класні журнали учнів Кременецької української гімназії за 1918-1919, 1922-1924 роки; прохання Уласа Самчука про перенесення іспитів (1922 р.); список членів українського товариства «Просвіта» за 1922-1923 рр.; алфавітний список членів українського товариства «Просвіта» із зазначенням дати вступу в члени та адреси проживання за 1927-1931 рр. Цікавими є також копії витягу про народження Уласа Самчука та прохання про надання йому громадянства Карпатської України з фондів держархіву Закарпатської області.

Серед матеріалів другого розділу виставки оригінальний документ: гімназійний альманах «Юнацтво» від 16 лютого 1922 року, в якому опубліковано вірш Уласа Самчука «Не любити не можу я свою країну». Мабуть, це одна з перших публікацій творів письменника. Також представлені були твори письменника: «Бронзова дівчина», «Волинь», «Гори говорять», «Крик в порожнечу», «Кулак», «На двірці», «Останній Могилян», «По справедливому», «Скарби», опубліковані у періодичних виданнях 1920-1930 років: «Студентський шлях» (Львів), «Літературно-науковий вісник» (Львів, Тернопіль), «Дзвони» (Львів), «Самостійна думка» (Чернівці).

Діяльність Самчука в період окупації висвітлюють публікації в газеті «Кременецький вісник» за 1942-1943 роки. Це статті із циклу «У світі за непаду і руїни», дописи про літературу, театр та інші. В експозиції – стаття Уласа Самчука «Так було – так буде», опублікована в 1995 році у газеті «Русалка Дністрова». Після першої її публі-

кації у 1942 році в газеті «Волинь», письменника було заарештовано і конфісковано частину тиражу. Роздуми письменника, висвітлені у цій статті, залишаються актуальними і в наш час.

У наступному розділі експозиції були представлені видання творів письменника, а саме: романів «Юність Василя Шеремети» (1946), «Марія», першої частини трилогії «Волинь» «Куди тече та річка»; спогадів: «На білому коні», «На коні вороному», «На твердій землі», «Слідами піонерів. Епос Української Америки», «Втеча від себе». Цікаві також книги про життєвий та творчий шлях письменника: Андрія Жив'юка «Між Сциллою політики та Харібдою творчості. Громадсько-політичний портрет Уласа Самчука», М.І. Герца «Улас Самчук на Закарпатті: суспільно-політична та культурно-освітня діяльність періоду 1933-1939 рр.» та матеріали науково-практичної конференції та урочистої академії, приурочених ювілеям письменника.

На виставці експонувалася світлина з урочин з відзначення 90-річчя від дня народження письменника в Києві, ювілейний конверт із спецпогашенням до 90-річчя від дня народження Уласа Самчука; розпорядження голови Тернопільської облдержадміністрації по відзначенню в області 95-річчя та 100-річчя від дня народження письменника, ювілейний конверт до 100-річчя від дня народження, інформація про вихід ювілейної монети «Улас Самчук», запрошення на святкування.

Сподіваємось, що наша виставка була цікавою для всіх, кому не байдужа творчість та громадсько-політичне життя визначного українського письменника Уласа Самчука, а також засвідчить нашу шану письменнику, який все життя «пишався тим, що українець».

пільній діяльності, скерованій на відбудову української незалежної держави. Підпільна діяльність не дозволила їй вийти заміж, мати сім'ю. В 1940 – 41 роках гине багато її бойових друзів. Довелось організувати нові підпільні осередки, створювати невеличкі ізольовані групи підпільників. У роки німецької окупації Марія Кизимович повертається до Бучача, де з метою конспірації відкривається казино. Офіціанткою разом з нею працювала Олена Ясіновська («Мурашка») Згодом Марія переходить на роботу до Львівської хліборобської палати. Одночасно виконує важливі доручення проводу ОУН. У 1944 році Марію призначають окружним провідником Чортківської округи. Вона проживала у селах Улашківці та Заболотівка. Одночасно стає зв'язковою Романа Шухевича та інших провідників УПА. Літом 1946 року переїжджає у село Нирків до сім'ї Олени Ясіновської, де ніби-то виконує роль хатньої робітниці і одночасно проводить підпільну діяльність. Тут її вислідили і арештували. Разом із нею арештували і сім'ю Олени Ясіновської, яку засудили на 10 років каторги. НКВС довго полювало за Марією Кизимович, бо працівники органів знали про зв'язки «Марти» з керівництвом УПА. Її переводять до Львова і піддають неймовірним тортурам. Після другого допиту вона гине у казематах Львівської тюрми, не видавши жодної таємниці, не зрадивши своїх бойових друзів. Пам'ять про нескорену патріотку, відважного вояка УПА житиме вічно. Жаль, що про її мужнє життя мало знають навіть ті, що проживають там, де працювала невтомна героїня, одна із перших діячів ОУН – УПА.

Марія Кизимович – зв'язкова Генерала Шухевича

Леся ШПОТАК,
начальник архівного відділу Бучацької райдержадміністрації

Минулого 2009 року у Бучачі з'явилася нова вулиця, вулиця імені Марії Кизимович, легендарної зв'язкової польового командира УПА Романа Шухевича.

«Ви переконана націоналістка» - так звернувся слідчий львівської тюрми 24 жовтня 1948 року до Марії Кизимович, яку у підпіллі знали під кількома псевдонімами. Найбільш вживані – «Марта», «Листок», «Правда», «Рута». Скупі рядки протоколу зафіксували лише зміст її відповідей: « Я цього не заперечую, бо знаю, що через 5 – 10 років самостійна Україна буде». Через декілька годин вона померла у тюремній камері. Можна тільки уявити собі, як жорстоко проводились допити, коли молода жінка, якій ще не було сорока років, гине від «паралічу серцевих м'язів». А ось ця фраза, яка теж взята із справи, пояснює, як кати намагалися випитати від арештованої місце, де переховувався генерал Шухевич («Тур»), дізнатися як відшукати «Білого», «Анну», та багатьох інших провідних діячів УПА. Її відповідь – «не знаю, а якби знала, то вам би все одно не сказала б» - говорять про те, яку силу духу, який характер мала ця проста українська жінка. Вона проявила це і у своїй діяльності і у розмовах із катями в тюремних камерах.

То хто ж вона, ця «Марта» чи «Листок»? З яких джерел вона пила ж воду,животворну воду, яким хлібом живила героїню наша багатуща земля? Відповідь на ці запитання дають скупі рядки її біографії.

Народилася Марія Кизимович у селі Киданів Бучацького повіту у 1909 році. Батько її Михайло Амвросієвич був учителем початкових класів. Мати Ольга Іванівна вела домашнє господарство і займалася вихованням дітей, яких у сім'ї було шестеро. Три сини і три дочки виростили здобували освіту, готувалися до самостійного життя і до героїчної боротьби за відбудову незалежної української держави. Згодом сім'я переїхала до села Нагірянка біля Бучача. У 1915 році під час Першої світової війни, родина Кизимовичів була евакуйована до Польщі, звідки повернулася аж у 1918 році. Дванадцятирічна Марійка поступає до Бучацької гімназії, а згодом переводиться до Бучацької учительської семінарії. Її закінчила у 1930 році. Однак роботу за фахом у Галичині не одержує, а тому вона у 1933 закінчила у Львові ще шестимісячні курси вихователів дитячих закладів. Лише один рік дозволила їй польська адміністрація керувати дитячим садком у селі Коропець. Вона змушена працювати на Львівській кондитерській фабриці «Фортуна». У 1936 році Марія вступає до ОУН за рекомендацією Левка Зацного («Троюяна»). З цього часу і аж до своєї загибелі Кизимович приймає найактивнішу участь у під-

Нові надходження

Карти Генерального штабу Червоної Армії.

Світлана НАЙЧУК,
начальник відділу Державного архіву Тернопільської області.

Нещодавно в Державний архів Тернопільської області знайшли тернопільський краєзнавець, пошуковець, член обласної редакції «Книги пам'яті» Єфрем Олександрович Гасай передав на зберігання дуже цікаві документи, які відразу було включено у фонд «Колекція документальних матеріалів по звільненню Тернопільської області від німецько-фашистських загарбників». Це військові карти генерального штабу Червоної Армії, на яких зазначено, що вони були призначені тільки для службового користування. Ще донедавна такі матеріали було засекречено. Проте зараз дослідники мають можливість у повному обсязі ознайомитися з такими документами. Карти оригінальні, датовані 1940-1944 рр. Це 10 топографічних карт із зображенням різних місцевостей, а саме є карта РРФСР (Тульської, Смоленської, Рязанської, Орловської, Курської і Воронежської областей), карта БРСР (Брестської і частково Волинської областей), карти Польщі (Лодзь, Краків-Гінденбург). Слід зазначити, що документи були передані у досить хорошому стані. Лише деякі карти потребують консерваційно-реставраційних робіт, адже відголосок часу не міг безслідно пройти і це позначилось на цих документах. Ці карти були негайно передано у реставраційну майстерню.

І хоча ми вже святкуємо 65 річницю перемоги у 2-й світовій війні, проте і досі деякі документи наче живі свідки приходять до нас, нащадків, наших дідів і прадідів, які творили цю велику перемогу, з того далекого минулого, щоб ми пам'ятали, не забували, цінували і знали нашу історію, берегли нашу пам'ять.

Створення фонду особового походження

Галини Гордасевич
Тереза МАЛИМІНА-БАЗИЛЯК,
начальник відділу Державного архіву Тернопільської області.

Знагоди відзначення 75-ї річниці з дня народження нашої землячки Гордасевич Г. Л. працівниками відділу формування НАФ та діловодства Держархіву Тернопільської області сформовано архівний фонд «Гордасевич Галина Леонідівна (1935-2001), українська письменниця, громадська діячка, член Спілки письменників України». Всього у фонд увійшло 40 справ (141 документ) постійного зберігання за 1985-2000 роки. Документи висвітлюють життєвий і творчий шлях Гордасевич Г. Л., письменниці, поетеси, жертви політичних репресій у 1952-1954 роках.

Гордасевич Галина народилася 31 березня 1935 року у м. Кременці. Трудову та творчу діяльність розпочала на Донеччині. У 1990 році переїхала жити у Львів. Вона є автором збірок поезій: «Веселки на тротуарах» (1966), «Наречена сонця» (1976), «Високе полум'я дня» (1980), «Слід зірниць» (1986); п'яти збірок повістей і оповідань, двох книжок публіцистики, 200 критичних статей.

Документи, у тому числі такі як автобіографія, історичне дослідження «Степан Бандера людина і міф», спогади про В'ячеслава Чорновола «Пам'ятаю живим і веселим», нариси, публікації, світлини новоствореного архівного фонду доступні дослідникам для ознайомлення у читальному залі держархіву області.

Інформаційний вісник
Державного архіву
Тернопільської області.
Заснований у липні 2004 року

Головний редактор:
Ігор Крочак
Верстка та дизайн:
Юрій Кожій
Редакційна рада:
Богдан Хаварівський,
Оксана Савчин, Тетяна Фурдак

Адреса редакції:
46001, м. Тернопіль,
вул. Сагайдачного, 14.
тел./факс. 52-26-18, 25-39-70
E-mail: dato_bogd@tr.ukrtel.net
Видавництво "Рада"
Зам. "___" Тираж 200

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність поданої інформації. Думки авторів публікацій можуть не співпадати з позицією редакції.